

STARA URA V STARI LOKI

Pročelje gospodarskega poslopja nekdanje Gosarjeve kmetije in gostilne Pri Blažeškovicu v Stari Loki št. 17 se ponaša z zanimivo in odlično ohranjeno veliko uro s številnimi premičnimi figuricami. Ura je po vsej verjetnosti nastala v drugi polovici 19. stoletja, žal v zazdaj neznani delavnici. Če bi uri pognali kolesje in uravnali njena kazalca, bi kladivci v rokah njenih številnih kipcev z bitjem po zvoncih oznanjali polne ure in četrtinke. Najbrž bi to zvonjenje razveseljevalo okoliške Ločane, nikakor pa ne stanovalcev poslopja, ki imajo svoje spalnične prostore neposredno za njeno vdolbino v steni.

Ure, popestrene s premičnimi figurami, v zgodovini urarstva niso nobena redkost. Pojavile so se že v 14. stoletju na cerkvenih stolpih ali javnih zgradbah in ob polnih urah z bitjem po zvonovih opozarjale na minevanje časa. Dve stoletji pozneje, v obdobju renesanse, so tudi hišne, takrat večinoma namizne ure, opremljali s premikajočimi se figuricami, ki so jih pogosto spremljale melodije malih, nevidno vgrajenih glasbenih valjev. V obdobju baroka, ko se število meščanskih urarjev poveča, take ure niso več nobena redkost. V 19. stoletju se z njimi pogosto ukvarjajo tudi že podeželski urarji in pri izdelavi njihovih pozlačenih ali raznobarvno poslikanih figuric sodelujejo še rezbarji ali podobarji. Največkrat so te podeželske ure opremljene s podobnicami dvanajstih apostolov, večkrat tudi s štirimi evangelisti ali z okostnjakom s koso, zelo priljubljen motiv pa so bili kipci korakajočih vojakov, ki so s tolkali po bobnih ali zvoncih izbijali polne ure ali četrtinke in tako domačim ali mimoidočim, tudi na daljavo, oznanjali, koliko je ura.

Razlog, da sem želela bralce Loških razgledov bolj seznaniti s to atraktivno loško uro, leži predvsem v njeni redkosti. S svojimi dvaindvajsetimi »oživljenimi« figuricami predstavlja ta, za naše kraje nenavadni izdelek, zazdaj edinstven merilec časa te vrste. Prav zaradi tega se bom skušala v nadaljevanju tega besedila nekoliko približati njenemu domnevemu izvoru, povod za to pa mi je dalo nekaj oprijemljivih podatkov, ki jih je leta 1972 njena tedanja lastnica, a danes že pokojna Antonija Gosar, posredovala novinarju Ljubljanskega dnevnika. Verodostojnost njenega pripovedovanja mi je potrdil Antonijin vnuk, gospod Jurij Lovšin, ki je pred približno petnajstimi leti preuredil Gosarjevo gospodarsko poslopje v svoje bivalne prostore. Ob tej obnovi hiše je uro, kot drag spomin na svoje prednike, pustil na njenem starem mestu. Njemu in njegovim domačim, ki se dobro zavedajo njene posebnosti in redke spomeniške pomembnosti, gre zahvala, da ura kljub povpraševanju mnogih zbirateljev in pohlepnih tujcev še naprej krasi fasado nekdanjega gospodarskega poslopja, zgrajenega leta 1896. Da pa to ni njena prvotna lokacija in da je njen nastanek starejši, bo razvidno iz poznejše razlage.

Pri zidanju tega poslopja so lastniki namenili tej uri najbolj vidno mesto. V osi prvega nadstropja so sezidali zanj veliko, polkrožno zaključeno nišo, jo poudarili z izstopajočim zidanim okvirjem s tremi sklepniimi kamni in v njeno odprtino vstavili

en kvadratni meter veliko leseno ohišje ure. Levo in desno od velike številčnice z rimskimi številkami ur od I do XII stojita na gibljivih podstavkih dva lesena, 85 centimetrov visoka vojaka v avstrijskih uniformah s pripasanimi sabljami. V iztegnjenih rokah držita tolkala s katerima udarjata po dveh velikih zvoncih, pritrjenih na dolgih železnih konzolah. Pred številčnico sta dva velika, suličasto oblikovana kazalca. Nad številko XII je z oljnatimi barvami upodobljen lovski motiv in na ovalu lovčeve pasne sponke sta inicialki JK. Nad številčnico, ob upodobljenem lovskem motivu, sta dve manjši odprtini, v katerih so se ob bitju polnih ur in četrtink prikazovale majhne figure in s svojimi tolkali udarjale po dveh manjših zvoncih.

Ročno kovani urni mehanizem s pogonom na tri kamnite uteži, je spravljen v notranjem, škatlasto oblikovanem lesenem ohišju z obstranskimi vratci. Na zgornjem okvirju mehanizma s številnimi zobatimi kolesi in prenosi sta pritrjena dva krožna podstavka z osmimi in dvanajstimi lesenimi poslikanimi kipci. Odlično ohranjene



Ura z dvema vojakoma na pročelju hiše št. 17 v Stari Loki (foto Tomaž Lunder)

figurice z bolj robatimi obrazi in v vseh detajlih skrbno izrezljanimi uniformami, nošami in meščanskimi oblekami so visoke 25 centimetrov.

Še zdaj dobro vzdrževani mehanizem je deloval po načelu prečne zapore. Ko se je krožni podstavek z osmimi kipci obračal, je ob vsaki uri ena izmed figuric udarila po zvonu, tako da se je podstavek v dvanajstih urah obrnil dvakrat. Podstavek z dvanajstimi figurami se je obrnil enkrat v treh urah in njegovi kipci so tolkli po zvoncu vsake četrte ure. Pri tem sta zunanja vojaka imela vlogo nekakšnega »posrednika« in sta vsak s svojim kladivom bila polne ure po dveh zunanjih zvoncih.

Zaradi prekratkih vrvi s tremi kamnitimi utežmi, se kolesje mehanizma izteče v dvanajstih urah in bi uro zaradi tega morali navijati dvakrat dnevno. Ker pa njen mehanizem predstavlja pomanjšani tip stolpne ure, bi morale njene kamnite uteži viseti na daljših vrveh, ki bi ji omogočale tek vsaj 24 ur, kar pa zaradi nizkega prostora ni izvedljivo. Ta pomanjkljivost oziroma nerodnost, zaradi katere je tudi zdajšnji lastniki ne navijajo, je zgovoren dokaz, da je ura bila narejena za neki drugi prostor in je bila šele pozneje prenešena na procelje sedanjega poslopja.

Ko je bila v letu 1972 napisana o tej uri novinarska reportaža za nedeljsko številko Ljubljanskega dnevnika,¹ je njena lastnica Antonija Gosar imela 73 let. Doma je bila iz Železnikov, kjer je bil njen oče Jakob Jelovčan lesni trgovec in posestnik. Ko je pred 60 leti Antonija obiskovala nunsko šolo v Škofji Loki, se je njena kočija na poti iz Železnikov vedno ustavljala pred Gosarjevim gospodarskim poslopjem, da bi lahko gledala, kako se iz ohišja »velike stare ure« pokažejo majhne figurice in ob bitju zvoncev opravijo svoj obhod. Antonija se je spominjala, da so se pred poslopjem zbirali tudi drugi otroci in po novinarjevem zapisu »pred začetkom pouka čakali, da zaškriplje kolesje stare ure, da se zganeta dva velika lesena vojaka s sabljami in da se v odprtinah nad številčnico zvrsti kup najrazličnejših lesenih figur, ki so s kladivi v rokah tolkli po dveh zvonovih, tako kot sta to delala vojaka ob veliki številčnici.«

Ko je Antonija dorasla se je kolesje dogodkov tako zasukalo, da se je poročila na Gosarjevo posestvo, in kot je zapisano v dnevnikovi reportaži, »je stara ura s škripajočim kolesjem, ki jo je v otroštvu tako občudovala, postala njena last.« Po njenem pripovedovanju so se moževi starši konec 19. stoletja preselili iz Besnice pri Kranju v Staro Loko in kot spomin na svoje prednike prinesli seboj to staro železno uro. Prostor so ji določili v zanj posebej narejeni vdolbini na pročelju novega, 1896 zgrajenega gospodarskega poslopja. Leta 1923 so Gosarjevi v Loki odprli gostilno. Pri Blažeskovcu in Antonija jo je vodila tudi po smrti svojega moža (1942), vse tja do leta 1962. Novinarju je dejala, da je ura tiktakala vse do leta 1934, ko se je kolesje nenadoma ustavilo. Čeprav so vsepovsod iskali mojstra, ki bi uro popravil, ga niso našli, preprosto zaradi tega, ker ga ni bilo. Najbrž se noben urar ni hotel spustiti v popravilo tega zahtevnega mehanizma s tolikimi premičnimi figuricami, tolkali in kar štirimi zvonci. Ura je tako mirovala skoraj 40 let, dokler se je ni lotil Janez Zupan iz Škofje Loke, znan kot strasten zbiralec in poznavalec starih mehanizmov. Pod njegovimi rokami se je kolesje ure zopet zavrtelo, figurice so se zganile, zvonci so spet zacingljali in ura je ponovno spregovorila v svojem enakomernem ritmu. Še nekaj let je Antonija poslušala tiktakanje in zvončkljanje svoje ure, za katero je skrbel in jo redno navijal Anton Friškovec, dolgoletni stanovalec v enem delu Gosarjevega gospodarskega poslopja.

Leta 1978 je Antonija umrla, stara 79 let. Poslopje je podedoval njen vnuk, gospod Jurij Lovšin in se približno pred petnajstimi leti nastanil v njegove posodob-

ljene prostore. Tako za to »staro železno uro« še naprej skrbijo njeni dediči – njeni vnuki in pravnuki, ki jim je ta ura nadvse drag spomin.

Kdaj je ura nastala, kdo je bil njen izdelovalec in od kod je prišla v Besnico, najbrž ne bomo nikoli točno izvedeli. Z malo domišljije in z vsaj nekoliko oprijemljivejšimi podatki, bom skušala nakazati pot, ki se mi je zdela še najbolj oprijemljiva za njen izvor.

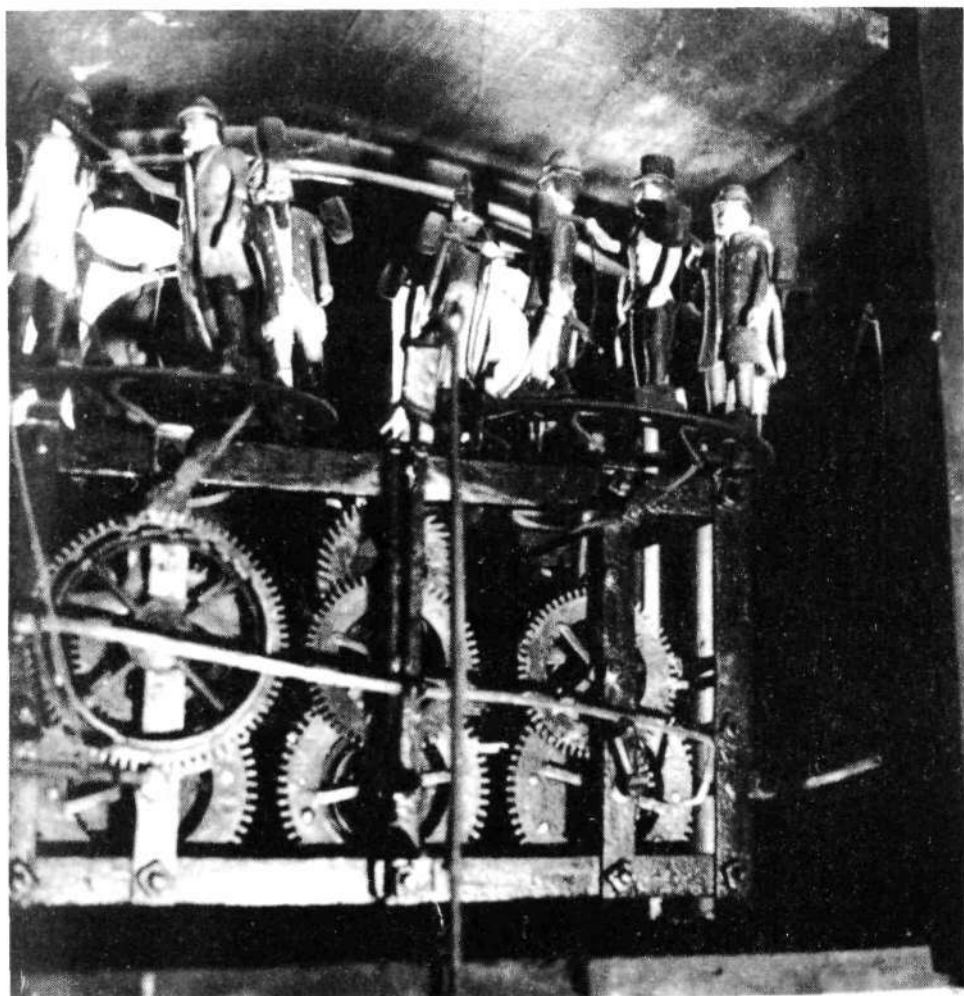
Ko sem pred nekaj leti zbirala podatke o življenju in delu urarjev iz kroparskega območja, ki so sloveli kot znani izdelovalci stolpnih ur,² je moja pozornost zbudila reklamna anonsa v ljubljanskih Novicah iz leta 1865.³ V njej urar Anton Rozman iz Dobravice št. 1 v ovsiški fari na Gorenjskem (gre za župnijo Ovsiške pri Podnartu) oglašuje, da v svoji delavnici izdeluje ure razne velikosti *»kar je mogoče po nizki*



Gosarjevo gospodarsko poslopje v Stari Loki št. 17 z uro v prvem nadstropju (danes stanovanjsko poslopje Jurija Lovšina, foto Vesna Bučič)

cenj, iz novega, pa tudi stare popravljaj, ali pa jih proti doplačilu za nove zamenjaj. Ker pravi, da le delo mojstra hvali, vabi »prijazne čestite naročnike cerkvene ključarje, naj pridejo pogledat od mene izdelano in na mojem domu postavljeno uro z dvanajstimi podobami.«

Kakšna naj bi bila ta Rozmanova ura, lahko samo domnevamo. Po vsej verjetnosti gre za različico ure s premičnimi figuricami, pri katerih je sestav mehanizma skoraj identičen z velikimi urami v zvonikih ali na javnih stavbah. Dvanajst podobic, ki jih Rozman omenja pri svoji uri, je verjetno predstavljalo kipce dvanajstih apostolov, saj je bil ta motiv zelo pogost pri podeželskih javnih ali hišnih urah. Po tem reklamnem oglasu v Novicah, bi lahko sklepali, da je Rozman poleg stolpnih izdeloval tudi hišne ure ali pa je to posebno uro s premičnimi figuricami izdelal kot reklamni vzorec za svoje odjemalce.



Mehanizem ure s premičnimi figuricami (foto Vesna Bučič)

Res je, da nimam nobenih oprijemljivih dokazov, da bi uro iz pročelja gospodarskega poslopja v Stari Loki pripisala ravno Rozmanovi roki samo zaradi njenih 22 figuric. Vsekakor bolj kot to pa drži eno: sedanja pot iz Dobravice v ovsiški fari, kjer je imel Anton Rozman svojo urarsko delavnico, je gotovo tudi v drugi polovici 19. stoletja vodila v Besnico. Če pa loška ura ni Rozmanov izdelek, nas lahko nadaljevanje te razmeroma kratke poti vodi do Kroke, kjer je v delavnici znamenitega urarja Jurija Pirca že leta 1843 nastala velika javna ura za šempetrsko vojašnico v Ljubljani, opremljena s premičnimi figurami⁴. Na njeni veliki številčnici v trikotnem čelu nad vrati vojašnice sta kositrna vojaka z bitjem po zvonovih oznanjala polne ure in četrtnike.

Dokler nimam drugih oprijemljivejših dokazov, se nagibam k domnevi, da naj bi ta zanimiva ura iz Stare Loke nastala v eni od delavnic na kroparskem območju, kjer je že dokazana kakovostna izdelava javnih ur, cenjenih daleč čez meje slovenskega ozemlja. Vsekakor gre pri izdelavi te ure za veččega in domiselnega mojstra, ki je bil sposoben ustvariti tako zahteven mehanizem s kar dvaindvajsetimi premičnimi kipci.

Zaključila bi ta prispevek z vablјivim vprašanjem:

Za kakšen prostor je sploh bila narejena ta zanimiva ura?

Za manjši cerkveni stolp gotovo ne, ker se njene razmeroma majhne premične figurice ne bi videle. Najbrž bi bilo njeno zvonjenje za bivalne prostore preveč moteče, pa tudi vrvi bi se morale spuščati skozi dve nadstropji. Kaj če ni ura stala pod napuščem pred kakšno gostilno in s svojim bitjem privablјala goste, da so si ogledovali premikanje njenih figuric in odštevali udarce njenih vojakov? Ali pa je morda res nastala kot urarski reklamni vzorec, kot ga mojster Rozman iz Dobravice omenja v svoji reklamni anonsi. Ali imata inicialki JK na lovčevem pasu kakršno koli zvezo z izdelovalcem ure ali pa pomenita njenega naročnika. Z iskanjem v tej smeri bi verjetno težko prišla do pravega odgovora.

O p o m b e

¹ Mile Savič, *Osemnajst figur v starem ohišju*, Nedeljski dnevnik, 30. april 1972. Avtor reportaže napačno citira število figuric, ni jih 18 ampak 22!

² Vesna Bučič, *Ure skozi stoletja*, katalog razstave v Narodnem muzeju, Ljubljana 1990, str. 41–42, 122 in 123 (v nadaljevanju: Bučič, *Ure skozi stoletja*).
Vesna Bučič, *Kroparski urarji in njihove ure v 19. stoletju*, Kroparski zbornik, Kropa-Radovljica 1995, str. 148–157 (v nadaljevanju: Bučič, *Kroparski urarji*).

³ *Kmetijske in rokodelske Novice*, 4. januar 1865.
Bučič, *Ure skozi stoletja*, str. 125.
Bučič, *Kroparski urarji*, str. 155–156.

⁴ Bučič, *Kroparski urarji*, str. 150 (fotografija šempetrske vojašnice s Pirčevo uro), str. 151 (fotografija mehanizma Pirčeve ure iz leta 1843).

DIE ALTE UHR IN STARA LOKA

Die Giebelseite des Wirtschaftsgebäudes des ehemaligen Gosar-Bauernhofes und Gasthauses Zu Blažeškove in Stara Loka Nummer 17, das aus dem Jahr 1896 stammt, rühmt sich mit einer interessanten großen Uhr mit zahlreichen beweglichen Figuren. Die Uhr mußte in der zweiten Hälfte des 19. Jh. in einer bisher leider unbekannten Werkstatt entstanden sein. Mit ihren zweiundzwanzig renovierten Figuren ist sie ein außergewöhnliches Erzeugnis in unserer Gegend, ein einzigartiger Zeitnehmer dieser Art.

Beim Gebäudebau bestimmten die Besitzer der Uhr einen hervorragenden Platz. Ihr ein Quadratmeter großes Holzgehäuse bauten sie in eine Bogennische im ersten Stock ein, links und rechts vom großen Zifferblatt stellten sie zwei 85 cm große österreichische Soldatenfiguren, die in ihren Händen Schlagzeuge halten, mit denen sie auf die großen Glocken schlugen. Über dem Zifferblatt neben einem Jägermotiv befinden sich zwei kleinere Öffnungen, in denen bei allen vollen Stunden und Viertelstunden kleine Figuren erschienen, die mit ihren Schlagzeugen auf zwei kleinere Glocken schlugen.

Der Uhr hat ein handgeschmiedetes Uhrwerk mit einem Dreisteingewichtantrieb. Über dem Uhrwerk mit zahlreichen Zahnrädern sind zwei Rundsockel mit acht bzw. zwölf 25 cm großen bemalten Holzfiguren befestigt. Als sich der Rundsockel mit acht Figuren umdrehte, schlug eine der Figuren jede volle Stunde auf die Glocke, so daß sich der Sockel in zwölf Stunden zweimal umdrehte. Der Sockel mit zwölf Figuren drehte sich einmal in drei Stunden und die Figuren schlugen auf die Glocke jede Viertelstunde. Dabei spielten die Soldatenfiguren die Rolle eines »Vermittlers«. Sie kündigten mit ihren Hammern volle Stunden.

Wie die jetzigen Bewohner des Hauses erzählt haben, hatten ihre Urväter die Uhr aus Besnica bei Kranj gebracht. Es kann sein, daß Anton Rozman aus Dobravica in der Ovsíše-Pfarre der Uhrbauer gewesen war. Wenn die Lokas Uhr nicht sein Werk ist, kann man annehmen, daß sie aus Kropa stammt, wo im Jahr 1843 eine große öffentliche Uhr für die Šempeter-Kaserne in Ljubljana hergestellt wurde.

Solange es keine konkreten Beweise gibt, vermuten wir, daß diese interessante Uhr aus Stara Loka in einer von Uhrmacherwerkstätten im Kropa-Bereich entstand, wo viele gute öffentliche Uhren hergestellt wurden. Ihre Qualität wurde über die slowenische Grenze anerkannt. Allerdings war der Uhrmacher ein erfahrener und einfallsreicher Meister, wenn er so ein kompliziertes Uhrwerk mit zweiundzwanzig beweglichen Figuren schaffen konnte.